

Lasten ja nuorten osallistumisen edellytykset koulu yhteisöissä perusopetuksen rehtoreiden asiantuntijapuheessa

Henna Nurmi, Jaana Leinonen, Lauri Lantela & Tuija Turunen

Tiivistelmä

Tutkimuksessa tarkastellaan, miten rehtorit tulkitsevat koulu yhteisöjen edellytyksiä tukea lasten ja nuorten osallistumista. Osallistuminen määritellään lasten ja nuorten mahdollisuuksiksi olla mukana päätöksenteossa, vaikuttaa koulu yhteisön kehittämiseen ja harjoittaa aktiivista toimijuutta koulu yhteisössä. Asiantuntijapuhe on rehtoreiden puhetta lasten ja nuorten osallistumisen käytännöistä ja osallistumisen merkityksestä koulu yhteisöissä. Empiirisen aineiston muodostivat lappilaisilta rehtoreilta (N=15) kerätyt temaattiset yksilöhaastattelut. Aineiston analyysi tehtiin aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä. Tuloksina muodostui neljä luokkaa, jotka tarkastelevat osallistumisen mahdollisuuksia, haasteita, reunaehtoja ja koulun toimintakulttuuria. Rehtorit tulkitsevat koulu yhteisöjen edellytyksiä lasten ja nuorten osallistumisen tukemiseen moninäkökulmaisesti. Koulu yhteisöissä on monin paikoin kehitettävää lasten ja nuorten osallistumista tukevan toimintakulttuurin saavuttamisessa. Osallistumista voidaan edistää johtamisella tunnistamalla ja sanoittamalla sen merkitystä, kehittämällä osallistumisen menetelmiä ja tukemalla osallistumisen kulttuuria.

Avainsanat:

osallistuminen, asiantuntijapuhe, rehtorit, koulu yhteisö, koulutusjohtaminen

Abstract

This study is targeted to examine, how school principals interpret the prerequisites of school communities for support children's and youths' participation. Participation is determined as children's and youths' possibilities to participate in decision-making, developing school community, and possibilities to practice agency. The professional discussion is determined as principals' discussion about participation practices and significance of participation at the school community. The empirical data is gathered from comprehensive school principals (N=15) in Lapland, Finland. The data is analysed using data-driven qualitative content analysis. The results address four categories, which examine possibilities, limitations, boundary conditions or operational culture of participation. Principals interpret the prerequisites of school communities for support children's

and youths' participation as multidimensional phenomenon. The development actions are needed, in many places, in order to achieve the supportive operational culture of children's and youths' participation in school communities. Participation can be enhanced by leadership practices.

Keywords:

participation, professional discussion, principals, school community, school leadership

Johdanto

Osallistuminen on ollut esillä julkishallinnollisissa keskusteluissa 2000-luvun alkupuolelta lähtien. Osallistumisen korostaminen kiinnittyy uuden julkisen hallinnan ajatukseen siitä, että kansalaisten asiantuntijuus ja osallistuminen ovat tärkeä osa julkishallintoa (esim. Michels 2011) ja kansalaiset ovat aktiivisia toimijoita ja yhteisöjensä jäseniä. He ovat mukana demokraattisissa prosesseissa ja päätöksenteossa ja osallistuvat julkisten palvelujen suunnitteluun ja tuottamiseen (mm. Salminen, Häikiö & Lehtonen 2016). Myös lasten ja nuorten osallistumisen vahvistamisen kansallinen tahtotila on ollut varsin vahva ja yksimielinen korostuen kansallisissa ohjelmissa ja strategioissa (Iivonen & Pollari 2020; Opetus- ja kulttuuriministeriö 2020). Taustalla on näkemys lapsista ja nuorista toimijoina ja yksilöinä, joilla tulisi olla mahdollisuus tuoda näkemyksiään heitä itseään koskevissa asioissa, ja joita tulisi tukea aktiivisina, vaikutusvaltaisina toimijoina omissa elinympäristöissään (Kiili 2006).

Koulu yhteisöt ovat tärkeitä arjen ympäristöjä, joissa lapsilla ja nuorilla on mahdollisuus tutustua osallistumiskäytäntöihin ja saada vahvistusta osallistumiskokemuksilleen (Tujula ym. 2021). Oppilaiden osallistumisen tukeminen on keskeinen lähtökohta koulujen toiminnassa ja se määrittyy yhdeksi merkittäväksi koulujen toimintakulttuurin kehittämisen periaatteeksi (Opetushallitus 2014). Osallistumisella voidaan tukea oppimista, edistää hyvinvointia, vahvistaa lasten ja nuorten itseluottamusta ja itsetuntoa, oppilaiden ja opettajien välistä suhdetta ja positiivisia kokemuksia ja myönteisyyttä koulu yhteisöä kohtaan (mm. De Róiste ym. 2012; John-Akinola & Nic-Gabhainn 2014; Pearce & Woods 2016). Tutkimukset ovat osoittaneet, että kun aikuiset kuulevat lasten ja nuorten mielipiteet suoraan, se helpottaa päätösten kontekstualisointia ja aiheeseen liittyvää keskustelua koulussa (mm. Sarti ym., 2018). Lasten ja nuorten osallistuminen tuottaa tietoa kouluorganisaation kehittämiseen sekä tukee yhteisöllisyyden rakentumista koulussa (vrt. Irvin & Stansbury 2004). Osallistumisen toteutuminen koulu yhteisöissä edellyttää mielipiteiden kuuntelemista ja huomioimista, aktiivisesti käytössä olevia osallistumisen menetelmiä sekä toimintakulttuuria, joka tukee tasavertaista vuorovaikutusta koulu yhteisön jäsenten kesken (Boqué Torremorell, García-Raga & de Nicolás 2021).

Lasten ja nuorten osallistumista koulu yhteisöissä on tutkittu viime vuosina runsaasti. Tutkimukset ovat kiinnittyneet oppilaiden näkemysten kartoittamiseen ja kuvaamiseen (esim. Kiilakoski 2017; McCormack, Flaherty & Mads 2021), mutta tutkimuksessa rehtoreiden näkökulma osallistumisen mahdollistajina on jäänyt lähes huomiotta (vrt. Ollila & Kujala 2013; Sevón ym. 2021). Tässä tutkimuksessa huomio kiinnittyy lasten ja nuorten osallistumiseen rehtoreiden näkökulmasta. Ilmiötä tarkastellaan kasvatustieteellisen ja hallintotieteellisen tutkimuksen yhdistävästä tulokulmasta. Lähestymme tutkimuksessa rehtoreiden asiantuntijapuhetta osallistumisen käsitteen kautta ja tavoitteenamme on lisätä ymmärrystä lasten ja nuorten koulu yhteisöosallistumisen mahdollisuuksista, keinoista ja rajoitteista koulujen johdon tulkittamina. Aiempi tieteellinen keskustelu tuo esiin, että osallistumisen mahdollisuuksien tukeminen ja vahvistaminen koulu yhteisössä edistää lapsen ja nuoren kiinnostusta tämänhetkiseen ja tulevaan yhteiskunnalliseen osallistumiseen ja vaikuttamiseen (mm. Tujula ym. 2021; Boqué Torremorell ym. 2021).

Rehtoreiden merkitystä osallistumisen toteutumiselle ei tulisi jättää huomioimatta. Rehtorit ovat koulujensa pedagogisia ja hallinnollisia johtajia. Osallistuminen kiinnittyy sekä hallinnol-

liseen että pedagogiseen johtajuuteen. Pedagogisessa johtamisessa rehtori vastaa muun muassa opetussuunnitelman ja toimintakulttuurin sekä visioiden ja strategioiden laatimis-, toteuttamis-, arviointi- ja kehittämisprosessien johtamisesta. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (Opetushallitus 2014) yhdenvertaista osallistumista tukeva toimintakulttuuri nostetaan keskiöön ja se ilmenee käytännössä esimerkiksi toiminnan suunnitteluun, kehittämiseen ja arviointiin osallistumisena ikätason mukaisesti. Rehtoreilla on asemansa vuoksi mahdollisuus ja velvollisuus kehittää koulu yhteisön tasolla käytäntöjä oppilaiden osallistumisen edistämiseksi. Rehtorit vastaavat siitä, että kouluissa kehitetään osallistumista mahdollistavia rakenteita ja käytänteitä sekä vahvistetaan yhteisöllisyyttä ja myönteistä toimintakulttuuria (Leithwood, Harris & Hopkins 2019; Quesel, Näpfi & Buser 2017). Hallinnollisena johtajana rehtori vastaa muun muassa siitä, että resurssit kohdennetaan koulun perustehtävän suunnassa. Tällöin lasten ja nuorten osallistumisella voidaan vahvistaa tarkoituksenmukaista resurssien kohdentamista. Pedagogisessa ja hallinnollisessa johtamisessa lasten ja nuorten osallistumisen lisääminen edellyttää rehtorilta halua vahvistaa nuorten osallistumisen ilmapiiriä ja madaltaa osallistumisen kynnyksiä, sekä halua jakaa valtaa nuorten kanssa ja kykyä nähdä heidät ammattilaisten kanssa tasavertaisina toimijoina (Juvonen 2015). Nuorten näkökulmasta perinteiset osallistumisen kanavat, kuten oppilaskunnat, voivat toimia valikoivasti niin, että vain osa nuorista on kiinnostunut osallistumaan niiden kautta (Kiilakoski 2017; Kiili 2006) ja koulussa lasten ja nuorten osallistumisen vahvistamista saattavat estää esimerkiksi ilmapiiritekiäjät. Rehtoreiden avoimuudella ja myönteisellä suhtautumisella oppilaiden osallistumisen edistämiseen koulu yhteisössä on keskeinen rooli (Kiili 2006).

Tutkimuksemme keskiössä on rehtoreiden asiantuntijapuheessa rakentuva kuva lasten ja nuorten osallistumisen mahdollisuuksista ja rajoitteista, osallistumiselle annettavat merkitykset ja arvo sekä osallistumista tukevat käytänteet koulu yhteisöissä. Tutkimuskysymyksemme on: *miten rehtorit tulkitsevat koulu yhteisöjen edellytyksiä tukeva lasten ja nuorten osallistumista?* Tässä tutkimuksessa tarkoitamme osallistumisella lasten ja nuorten mahdollisuuksia osallistua koulu yhteisössä tapahtuvaan päätöksentekoon, vaikuttaa koulu yhteisön kehittämiseen sekä harjoittaa demokratiataitoja ja aktiivista toimijuutta koulu yhteisössä (Niemi, Kumpulainen & Lipponen 2018). Rehtoreiden asiantuntijapuheen määritämme tutkimukseen osallistuneiden peruskoulun rehtoreiden tuottamaksi puheeksi ja kuvauksiksi lasten ja nuorten osallistumisen käytännöistä ja toimintatavoista sekä kerrotuiksi näkemyksiksi osallistumisen merkityksestä koulu yhteisön toiminnassa.

Osallistuminen julkishallinnollisessa puheessa ja käytännöissä

Osallistumisen tavoitteet, pyrkimykset ja todellisuus

Osallistumista korostavan julkishallinnollisen puheen lähtökohtana on ajatus aktiivisesta, toimivasta kansalaisesta passiivisen kansalaisen sijaan (Irvin & Stansbury 2004). Siinä kansalaisten osallistumiselle asetetaan lukuisia tavoitteita ja odotuksia. Näitä ovat esimerkiksi julkishallinnon ja kansalaisten välisen vuorovaikutuksen ja tiedonkulun sekä hallinnon avoimuuden ja läpinäkyvyyden lisääminen, kansalaisten luottamuksen vahvistaminen, tilan ja vastuun antaminen kansalaisille heidän elinympäristöönsä koskevilla ratkaisuisilla, päätösten hyväksyttävyyden vahvistaminen sekä palvelujen asiakaslähtöisyyden, laadun ja vaikuttavuuden edistäminen (esim. Jäntti & Kurkela 2021; Ianniello ym. 2019; Fugini, Bracci & Sicilia 2016; Irvin & Stansbury 2004). Kansalaisten osallistumismahdollisuuksien lisäämistä perustellaan tarpeena vastata vallitsevaan demokratiavajeeseen (Värttö & Rapeli 2019).

Monet kunnat ovat olleet aktiivisia erilaisten osallistumiskäytäntöjen kehittämisessä ja jalokauttamisessa. Osallistumista on toteutettu esimerkiksi kansalaisraadein (mm. Värttö, Raisio & Roivainen 2015), osallistuvalla budjetoinnilla (mm. Salminen, Häikiö & Lehtonen 2016) sekä alueneuvostoilla ja aluelautakunnilla (mm. Vakkala & Leinonen 2014). Kokemukset osallistumiskokeiluista ja -käytännöistä ovat olleet osin ristiriitaisia, ja kuntien tahtotila osallistumiskäy-

täntöjensä edistämiseen on ollut vaihtelevaa. Esimerkiksi Värtön, Raision ja Roivaisen (2015) tulokset osoittavat, että kuntalaisten osallistumista käytetään lähinnä tiedon keräämiseksi päätöksentekoon, jonka lisäksi osallistumisen nähdään kasautuvan ennestään aktiivisille kansalaisille.

Tutkimukset ovat laajemminkin osoittaneet kansalaisten osallistumisen edistämisen haasteet ja ristiriitaisuuden. Johto ja viranhaltijat eivät välttämättä näe osallistumisen tuovan merkittävää lisäarvoa organisaation toiminnalle (Migchelbrink & Van de Walle 2022; Syväjärvi & Leinonen 2020; Värttö & Rapeli 2019; Irvin & Stansbury 2004; Moynihan 2003). Lisäksi osallistumista edistävien toimintatapojen pelätään nakertavan hallinnon tehokkuutta ja asiantuntijuutta (Molina & McKeown 2012). Värtön ja Rapelin (2019) mukaan, vaikka osallistumisen merkitys hallinnossa, erityisesti ylimmässä johdossa, tiedostetaan ja tunnustetaan, kansalaisten suoralla osallistumisella ja tuottamalla tiedolla ei ole useinkaan merkittävää vaikutusta tehtäviin päätöksiin (ks. myös Värttö 2022). Näin ollen osallistuminen täyttää lähinnä tieto-osallisuuden kriteerit, jossa kuntalaisten rooli tiedon tuottajana, vastaanottajana ja aloitteiden tekijänä korostuu (Rask & Ertiö 2019; Leemann & Hämäläinen 2016). Osallistumisen hyödyntämisen haasteina ovat myös rajalliset resurssit, byrokraattisiksi koetut organisaatorakenteet ja käytännöt sekä sääntely, joiden vuoksi osallistumiskäytäntöjä ei voida toteuttaa tarkoituksenmukaisimmalla tavalla (Eckerd & Heidelberg 2020; Liao & Schachter 2018).

Osallistumista kuvaava julkishallinnollinen puhe on kohdannut myös kritiikkiä. Esimerkiksi Nivalan ja Ryytäsen (2013) mukaan osallistumista on määritelty pitkälti julkishallinnon puheen kautta, virallisten mietintöjen, lakien ja asetusten kielellä, mikä on tuonut mahdollisia ristiriitoja julkilausuttujen tavoitteiden ja käytännön todellisuuden välille. Julkishallinnollisessa puheessa aktiivinen osallistuminen nähdään tavoitetilana, johon tulisi pyrkiä. Odotusten ja vaatimusten toteutuminen on riippuvainen kuitenkin siitä, miten osallistumista käytännössä edistetään ja toteutetaan ja millaisia vaikutuksia eri toimenpiteillä saadaan aikaan. Onnistuneet toteutukset muun muassa edellyttävät osallistumiskäytäntöjä suunnittelevien ja toteuttavien toimijoiden riittävää liikkumavaraa räätälöityjen osallistumiskäytäntöjen suunnitteluun ja toteutukseen, sekä johdon myönteistä suhtautumista ja tukea (Yang & Pandey 2011). Aiempi tutkimus osoittaa johdon suhtautumisella ja asenteilla olevan merkittävä vaikutus siihen, miten aktiivisesti osallistumista yhteisöissä ja organisaatioissa tuetaan ja edistetään (mm. Värttö 2022; Eckerd & Heidelberg 2020; Liao & Schachter 2018).

Lapset ja nuoret osallistujina koulu yhteisöissä

Lasten ja nuorten osallistuminen korostuu vahvasti osallistumisen tavoitteita koskevassa julkishallinnollisessa puheessa. Se näkyy kansainvälisesti esimerkiksi YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen (1989) 12 artiklassa, jossa sopimusvaltioita veloitetaan takaamaan lapsille oikeus ilmaista vapaasti omia näkemyksiään kaikissa heitä koskevissa asioissa (UNICEF). Kansallisia esimerkkejä lasten ja nuorten osallistumista korostavasta julkishallinnollisesta puheesta ovat muun muassa Orpon hallitusohjelma (Valtioneuvosto 2023), kansallinen lapsistrategia (Kansallisen lapsistrategian parlamentaarinen komitea 2021) sekä valtakunnallinen nuorisotyön ja -politiikan ohjelma (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2020). Lisäksi lainsäädännön avulla on pyritty vahvistamaan lasten ja nuorten osallistumismahdollisuuksia sekä velvoittamaan lasten ja nuorten osallistumisen edistämiseen. Perustuslaki (731/1999, 6 §) korostaa lasten tasa-arvoista kohtelua, osallistumista ja vaikuttamismahdollisuuksia sekä velvoittaa antamaan lapsille mahdollisuuden vaikuttaa heitä itseään koskeviin asioihin. Kuntalaki (410/2015) velvoittaa kuntia pitämään huolta kuntalaisten monipuolisista ja vaikuttavista osallistumisen mahdollisuuksista ja menetelmistä. Nuorisolaki (1285/2016, 24 §) velvoittaa kuntia ja viranomaisia tarjoamaan nuorille mahdollisuuksia osallistumiseen ja vaikuttamiseen paikallista, alueellista ja valtakunnallista nuorisotyötä ja -politiikkaa koskevien asioiden käsittelyssä. Perusopetuslain (628/1998) mukaan kouluissa tulee edistää kaikkien oppilaiden osallistumista sekä huolehtia jokaisen oppilaan mahdollisuudesta osallistua

ja ilmaista mielipiteensä koulun toiminnassa ja kehittämisessä, kuten paikallisen opetussuunnitelman valmisteluissa. Lisäksi Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa tuodaan esiin toimintatapoja oppilaiden osallistumisen edistämiseksi koulun arjessa (Opetushallitus 2014). Näkemykset lasten ja nuorten osallistumisen tärkeydestä kouluympäristössä ovat yhteneväiset julkishallinnollisessa puheessa.

Kouluuyhteisöjen osalta lasten ja nuorten osallistumisen käytännöt ja todellisuus sekä heidän osallistumistaan korostava julkishallinnollinen puhe sisältää yhteentörmäyksen mahdollisuuden. Ensiksikin suomalaisissa kouluissa osallistuminen konkretisoituu edelleen pitkälti oppilaskunta-toimintana, jolloin hyödynnetään edustuksellisen demokratian toimintalogiikkaa (Ervasti 2021). Lisäksi huomio lasten ja nuorten osallistumisen vahvistamisessa on keskittynyt pitkälti juridisesti tunnustettuihin, näkyviin rakenteisiin. Muita toimintamalleja, jotka edistäisivät kaikkien osallistumista tasavertaisesti, ei ole kouluissa laajasti omaksuttu, eikä osallistumista ole selkeästi kytketty päivittäiseen vuorovaikutukseen ja toimintakulttuuriin. (Gellin ym. 2012.)

Kansainvälinen tutkimuskeskustelu osoittaa, että vaikka kouluuyhteisöt nähdään osana demokraattisesti hallittua julkista hallintoa, oppilaiden vaikutusmahdollisuudet voivat olla rajalliset ja aikuisten tiukasti määrittämiä (Boqué Torremorell ym. 2021). Lasten ja nuorten rooli voi jäädä passiiviseksi huolimatta siitä, että heillä on halua osallistua koulussaan (McCormack, Flaherty & Mads 2021). Myös Horganin (2017) mukaan oppilaat näkevät osallistumismahdollisuutensa koulukontekstissa rajallisina, ja Groundwater-Smith (2011) toteaa oppilaiden osallistumisen näyttävästi näennäisenä. Osallistuminen voidaan usein mieltää pedagogisesta näkökulmasta, opettamisena kohti aktiivista kansalaista, ei niinkään lapsen ja nuoren senhetkisinä mahdollisuuksina vaikuttaa (Boqué Torremorell ym. 2021; Kiili 2006). Lapset ja nuoret toimivat osallistumisen käytännöissä aikuisten ohjauksessa ja noudattavat aikuisten tahtoa (Boqué Torremorell ym. 2021). Tässä mielessä sukupolvien välisillä valtasuhteilla on olennainen merkitys osallistumisen muotoutumiselle (Kiili 2006). Lasten ja nuorten maailma voidaan nähdä erillisenä aikuisten maailmasta. Tällöin aikuisilla voi olla halu suojella lasta sellaisilta asioilta ja päätöksiltä, jotka saattaisivat näyttäytyä lapsen maailmassa monimutkaisina, liian suurina ja hankalina. (van Bijleveld, Bunderse-Aelen & Dedding 2020; Boqué Torremorell ym. 2021; Groundwater-Smith & Mockler 2016.)

Myös rehtorin ja opettajakunnan epävarmuus uusien osallistumiskäytäntöjen toteuttamisesta ja huoli lasten ja nuorten epärealistisista odotuksista ja vaatimuksista osallistumistilanteissa voivat olla esteinä (van Bijleveld, Bunderse-Aelen & Dedding 2020). Edelliset esimerkit osoittavat, että myönteiset näkemykset lasten ja nuorten osallistumisesta kouluuyhteisössä eivät tarkoita vielä sitä, että osallistumisen menetelmiä toteutettaisiin aktiivisesti ja lasten ja nuorten vaikutusmahdollisuuksia edistettäisiin systemaattisesti ja pitkäjänteisesti.

Kiilakoski (2017) korostaa, ettei osallistumisessa ole kyse projektimuotoisesta toiminnasta vaan asenteesta, jota leimaa koulun johdon ja henkilöstön arvostus lasten ja nuorten mielipiteitä kohtaan ja halu antaa heille tilaa. Osallistumisen kokemusta ei voi määrittää pelkästään ulkopuolelta, vaikka sitä voi edistää koulutuksella ja osallistumisen mahdollisuuksia lisäämällä (Mäkinen 2021). Lapselle ja nuorelle osallistuminen edellyttää motivaatiota ja siihen liittyy emotionaalista kiinnostumista (Väyrynen 2001). Taustalla ovat myös luokan ja koulun ilmapiiriin ja ryhmädynamiikkaan liittyvät ilmiöt, eli millainen ilmapiiri koulussa on oppilaiden vapaalle mielipiteen ilmaisemiselle (Hanhivaara, 2006). Lasten ja nuorten osallistumisen edistämisestä keskusteltaessa olisi tärkeää kiinnittää huomio kouluuyhteisöisiin tekijöihin, toimintakulttuuriin lähtökohtiin sekä kouluuyhteisön johdon ja henkilöstön yksilöllisiin valmiuksiin, osaamiseen ja asenteisiin tukea lasten ja nuorten osallistumista.

Tutkimuksen menetelmälliset valinnat

Tässä tutkimuksessa perusopetuksen rehtoreiden asiantuntijapuhetta kouluuyhteisöjen edellytyksistä tukea lasten ja nuorten osallistumista tutkitaan haastatteluaineiston avulla. Haastatteluilla

tavoiteltiin rehtoreiden puhetta koulujen osallistumiskäytännöistä sekä heidän näkemyksiänsä lasten ja nuorten osallistumisesta. Asiantuntijapuhe voi sisältää itsestäänselvyyksiksi muodostuneita uskomuksia, tehdä tiettyjä asioita tärkeiksi tai sulkea jotakin pois (Simola 2015). Rehtorit kuvaavat asiantuntijapuheessaan oman virka-asemansa mukaisesti osallistumisen tavoitteita ja niiden toteutumisen käytäntöjä. Asiantuntijapuhe on merkittävää sosiaalisen toiminnan rakentamisessa, sillä kielenkäyttö ohjaa ajattelua ja käyttäytymistä (Simola 2015).

Tutkimuksen haastatteluaineisto kerättiin osana monitieteistä, opetus- ja kulttuuriministeriön opettajankoulutuksen kärkihanketta Arktinen kehittyvä rehtori (ArkTORI 2018–2022). Hankkeen ja raportoitavan tutkimuksen kontekstina on Lapin maakunta. Haastatteluaineisto kerättiin syksyn 2019 ja kevään 2020 aikana. Tutkimus kiinnittyy sosiaalisen konstruktivismin tutkimusparadigmaan, jossa ymmärrys rehtoreiden lasten ja nuorten osallistumista kuvaavasta asiantuntijapuheesta rakentuu vuorovaikutuksessa kerätyn haastatteluaineiston avulla ja siitä tehtyjen tulkintojen kautta (Kvale 1996). Haastattelut toteutettiin harkinnanvaraista otantaa käyttäen lappilaisten rehtoreiden (N=15) temaattisilla yksilöhaastatteluilla. Rehtoreiden koulut vaihtelivat taajamien keskuskouluista pienten sivukyliä kouluihin.

Haastattelurungon rakentamisessa hyödynnettiin osallistumiseen kiinnittyvää tutkimuskirjallisuutta (mm. Nabatchi & Amsler 2014; Ollila & Kujala 2013). Haastatteluissa kiinnostuksen kohteena oli rehtoreiden näkemykset osallistumisen käytännöistä ja niiden kehittämistä sekä osallistumisen toimintakulttuurin edistämisestä. Haastatteluissa kysyttiin esimerkiksi seuraavia kysymyksiä: *1. Millaisissa tilanteissa tai millaisilla käytännöillä lapsia ja nuoria osallistetaan? 2. Miten lasten ja nuorten osallistuminen näkyy koulujen ja ympäristön hyvinvoinnin kehittämässä? 3. Miten osallistumisen käytäntöjä tulisi vielä kehittää?*

Haastateltavat saivat kertoa näkemyksiä osallistumisesta omista lähtökohdistaan ja taustakoulujensa konteksteissa. Haastattelut kestivät 45–120 minuuttia ja ne äänitettiin ja litteroitiin. Litteroidusta aineistosta poistettiin tiedot, joista henkilöt voisi tunnistaa. Haastateltavat antoivat kirjallisen suostumuksensa osallistua haastatteluun. Aineistoa kertyi 150 sivua (8 pt, Verdana fontti).

Aineisto analysoitiin aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä. Analyysimenetelmän valintaa perusteli se, että aineiston käsittely oli vahvasti aineistolähtöistä, ja aiempaa tutkimuskirjallisuutta hyödynnettiin analyysiprosessissa vasta tulosten tulkitsemisen vaiheessa. Sisällönanalyysi valikoitui menetelmäksi, sillä luokittelun avulla voidaan vertailla erilaisia näkemyksiä osallistumisesta (Schreier 2014). Analyysin aluksi aineistosta etsittiin osallistumista kuvaavia otteita. Tarkastelussa oli, mitä teksti kertoo osallistumisesta koulu yhteisöissä ja miten lasten ja nuorten osallistuminen asemoituu rehtoreiden asiantuntijapuheessa. Osallistumista kuvaavat aineisto-otteet pelkistettiin ja luokiteltiin aineistolähtöisesti ensin ala- ja sitten yläluokkiin (ks. Tuomi & Sarajärvi 2018; Elo & Kyngäs 2008). Analyysin tuloksena muodostui neljä luokkaa, jotka edustavat rehtoreiden asiantuntijapuhetta lasten ja nuorten osallistumisesta koulu yhteisöissä. Luokat olivat: 1. osallistumisen mahdollisuuksia korostava asiantuntijapuhe, 2. osallistumisen haasteita painottava asiantuntijapuhe, 3. osallistumisen reunaehtoja korostava asiantuntijapuhe ja 4. osallistumisen toimintakulttuuria tukeva asiantuntijapuhe. Aineiston koodauksessa käytettiin NVivo 20-järjestelmää. Taulukossa 1. on kuvattu esimerkki aineiston analyysin vaiheista.

Taulukko 1. Esimerkki aineiston analyysin vaiheista.

Aineisto-ote	Pelkistys	Alaluokka	Yläluokka
"...Siinä minä vähän kipuilenkin että, minua toivotaan paljon kiertämään luokissa tunneilla ja muuta, mutta aika ei taho riittää ja sit tuommonen massakohtaaminen jossakin aamunavauksessa ja muussa, niin eihän siellä tuu semmosta vastavuroista, jos siellä on hyvinkin paljon oppilaita paikalla..." (H6)	Ei riittävästi aikaa kohtaamiselle ja vuorovaikutukselle	Kiire ja rajalliset resurssit haastavat osallistumista	Osallistumisen haasteita painottava asiantuntijapuhe
"...Aina täytyy pysähtyä ja miettiä että, ketä varten me ollaan täällä." (H15)	Tunnistettava arjessa, että koulu on lapsia ja nuoria varten	Lapsilähtöinen ote	Osallistumisen toimintakulttuuria tukeva asiantuntijapuhe

Vaikka haastattelut ovat mahdollisuus tavoittaa rehtoreiden näkemyksiä osallistumisesta, on tutkimusmenetelmällä rajoitteensa. Kuten laadullisessa tutkimuksessa yleensä, tässä tutkimuksessa haastattelijalla on ollut merkittävä asema tutkimusaineiston muotoutumisessa, sillä hän on ollut yhdessä haastateltavan kanssa vuorovaikutuksessa tuottamassa aineistoa. Aineiston analyysivaiheessa tunnistettiin aiemmassa tutkimusmenetelmäkirjallisuudessa havaittu asia, jossa aineistolähtöinen ote saattaa haastaa aineiston hallittavuutta ja objektiivisten tulkintojen tekemistä. (Tuomi & Sarajarvi 2018; Bengtsson 2016.) Havaittuja haasteita on pyritty ratkaisemaan hyödyntämällä tutkijatriangulaatiota, jossa monitieteinen tutkijajoukko on keskustellut yhteisesti aineiston analyysistä, päätyntä artikkelissa kuvattuun luokitteluun ja osallistunut tulosten tulkintaan. Tutkijajoukko on tavannut säännöllisesti tutkimuksen eri vaiheissa. Tavoitteena on ollut saavuttaa mahdollisimman moninäkökuulmainen tulkinta tutkimusaiheesta. Aineistolähtöistä otetta haluttiin käyttää, jotta rehtoreiden ääni kuuluisi tutkimuksessa vahvana.

Rehtoreiden asiantuntijapuhe lasten ja nuorten osallistumisesta kouluyhteisöissä

Osallistumisen mahdollisuuksia korostava asiantuntijapuhe

Osallistumisen mahdollisuuksia korostavassa asiantuntijapuheessa rehtorit ilmaisevat lasten ja nuorten osallistumista myönteisenä ja tärkeänä asiana. Myönteisenä kuvattiin esimerkiksi sitä, että lapset uskaltavat kertoa asioita koulun henkilökunnalle tai kyseenalaistaa rehtorin näkökulmia. Myönteisyyttä osallistumista kohtaan havainnollistavat lisäksi näkökulmat, joissa rehtorit vastaanottavat mielellään lasten ja nuorten ideoita. Erään haastateltavan mukaan osallistuminen ei ole koskaan haitallinen asia, vaan *"mitä enemmän sitä tehdään sen parempi"*. Osa rehtoreista suhtautui osallistumisen edistämiseen hyvin vakavasti. Esimerkiksi yksi rehtori kuvasi velvoittavana edistää lasten ja nuorten osallistumista opetussuunnitelman laatimiseen. Seuraava sitaatti havainnollistaa myönteistä suhtautumista osallistumiseen.

"... Ihanaa että lapset uskaltaa aukasta suunsa ja sanoa, mietipä mullekin että tai kyseenalaistaa sitä mun tekemistä, ja sillä tavalla sanoa että oliko tuo tarkoittiko tuo sitä..." (H1)

Aineiston perusteella osa rehtoreista oli varsin tyytyväisiä nykyisiin osallistumisen käytäntöihin ja piti niitä riittävinä. Rehtorit tunnistivat hyviä osallistumisen käytäntöjä, joita olivat esimerkiksi teemoitetut keskustelutilaisuudet ja lasten ja nuorten toimijuutta, yhteishenkeä ja sosiaalisuutta edistävät tapahtumat. Rehtorit korostivat toimivana sitä, että osallistumisen mahdollisuuksia

tarjotaan luontevana osana arjen koulutyötä. Tällöin osallistuminen ei ole erityisen järjestettyä, vaan se voi toteutua esimerkiksi epävirallisina keskustelutuokioina arjessa. Seuraavissa sitaateissa kuvataan toimivia osallistumismahdollisuuksia.

”...Hän nappasi aina luokan tuonne, [tilaan] ja keräs toiveita. Et se oli kyllä semmonen, huippuhyvä juttu ja se liitettiin tuohon meidän hyvinvointisuunnitelmatyöhön.” (H5)

”Parhaimmillaanhan se on myösi sitte se tavallaan osallisuus on semmosta epävirallisia keskustelutuokioita ja ajatusten vaihtoa.” (H14)

Osallistumisen mahdollisuuksia korostavassa asiantuntijapuheessa välittyi osallistumisen hyödyllisyys kouluyhteisöille. Osallistumisen myötä koulut voivat saada näkökulmia esimerkiksi kouluyhteisöjen kehittämiseen. Lisäksi rehtorit näkivät osallistumisen hyödyllisenä lapsille ja nuorille itselleen. Osallistumisen kautta oppilaat voivat saada tietoa esimerkiksi siitä, millaisia reunaehtoja kouluilla on toiminnan kehittämiseen. Seuraavat sitaatit kuvaavat osallistumista hyödyllisenä asiana.

”...Kyllähän se ajatusten vaihto, siitä että mitä oppilaat ajattelee, mitä ne haluaa, niin totta kai siitä on hyötyä.” (H12)

”...Oppilaskunnastahan tulee välillä aivan mahtavia ajatuksia, jotka sitte ite on sillee että niin no joo, no miksen minä näin tätä ajatellukaan.” (H5)

Osallistumisen mahdollisuuksia korostava asiantuntijapuhe edustaa rehtoreiden myönteistä suhtautumista osallistumiseen. Osa rehtoreista oli varsin tyytyväisiä nykyisiin osallistumisen käytäntöihin, ja piti niitä riittävinä. Rehtorit korostivat osallistumisen hyödyllisyyttä kouluyhteisöille.

Osallistumisen haasteita painottava asiantuntijapuhe

Osallistumisen haasteita painottavassa asiantuntijapuheessa osallistuminen nähdään tavoiteltavana, mutta ongelmallisena kouluyhteisöissä. Asiantuntijapuheessaan rehtorit kuvasivat haasteita, jotka vaikeuttavat tai estävät osallistumisen tavoitteiden ja odotusten toteutumisen. Ensimmäisenä haasteena ovat rajalliset resurssit osallistumisen edistämiseksi. Esimerkiksi kiire ja vähäiset henkilöstöresurssit vaikeuttavat osallistumisen toteuttamista. Aineiston perusteella rehtorit tarvitsivat enemmän aikaa esimerkiksi lasten ja nuorten kohtaamiseen. Seuraava sitaatti kuvaa tätä.

”...Siinä minä vähän kipuilenkin että, minua toivotaan paljon kiertämään luokissa tunneilla ja muuta, mutta aika ei taho riittää ja sit tuommonen massakohtaaminen jossakin aamunavauksessa ja muussa, niin eihän siellä tuu semmosta vastavuoroista, jos siellä on hyvinkin paljon oppilaita paikalla...” (H6)

Rehtoreiden asiantuntijapuheessa toisena merkittävänä osallistumisen haasteena korostui lasten ja nuorten vähäinen halukkuus osallistumiseen. Tätä havainnollistaa esimerkiksi joidenkin rehtoreiden kuvaukset siitä, että koulut saavat vähän palautetta tai oppilaskunnan hallitus ei ole ollut aktiivinen. Aineiston mukaan synnä lasten ja nuorten vähäiselle halukkuudelle osallistua voi olla osallistumisähky, jossa lapset ja nuoret eivät jaksakaan osallistua kaikkiin osallistumisen mahdollisuuksiin (kyselyt, tapahtumat jne.), jos näitä tarjotaan liikaa.

Kolmantena merkittävänä osallistumisen haasteena painottui rehtoreiden huoli osallistumisen polarisoitumisesta siten, että osa lapsista ja nuorista on hyvin aktiivisia toimimaan kouluyhteisöissä, kun toiset jättäytyvät osallistumisen mahdollisuuksien ulkopuolelle. Aineiston perusteella osallistumisen pitäisi tavoittaa nykyistä laajemman joukon oppilaita. Tätä havainnollistaa se, että

rehtorit korostivat yhdenvertaisen osallistumisen ihannetta, jossa mahdollisimman moni lapsi ja nuori osallistuisi. Aineiston perusteella tätä ihannetta ei ole kyetty saavuttamaan koulu yhteisöissä.

Aineistossa nousi esille neljäntenä keskeisenä osallistumisen haasteena odotukset siitä, että ainoastaan koulu on keskeisessä roolissa osallistumisen mahdollistumiseksi. Eräs rehtori kuvasi ongelmallisena sitä, että osallistuminen ymmärretään usein koulun yksipuolisena aktiivisena osallistumisen edistämisenä, eikä lasten ja nuorten sekä koulun molemminpuolisena osallistumisen olosuhteiden mahdollistamisena. Osa rehtoreista peräänkuulutti lasten ja nuorten aiempaa keskeisempää roolia osallistumisen edistämässä. Seuraava sitaatti havainnollistaa tätä.

”... Mie voin kyllä osallistaa mutta jos toinen ei osallistu niin siitä ei tule mitään. Mie oon jotenkin, monesti puhutaan osallisuudesta ikään kuin se olis toinen se aktiivinen puoli ja toinen odottaa vaan että mitä sieltä tulee.” (H14)

Viidentenä osallistumisen haasteena ilmeni se, että lapset ja nuoret eivät välttämättä näe osallistumistaan merkityksellisenä asiana, joka aidosti kehittäisi koulu yhteisöjen toimintaa. Ratkaisuksi tähän rehtorit kuvasivat tarvetta korostaa lapsille ja nuorille osallistumisen tärkeyttä sekä avata heille sitä, miten heidän on ollut mahdollista vaikuttaa tai miksi heidän ehdotuksia ei ole ollut mahdollista toteuttaa. Aineiston perusteella rehtori voi osoittaa osallistumisen merkitystä tuemalla esitettyjen ehdotusten toteuttamismahdollisuuksia. Seuraava sitaatti korostaa sen arvoa, että lapset ja nuoret havaitsevat, että osallistumisella on merkitystä.

”... Jos vaan puhuvana päässä sanoo asioita mutta mitään ei tapahu ni sehän ei oo hirveen palkitsevaa. Se että näkkee että omalla sanomisella, omalla tekemisellä on merkitys ni kyllä mä sen näkisin tärkeimmäksi asiaksi.” (H3)

Osallistumisen haasteita painottavaan asiantuntijapuheeseen sisältyy joidenkin rehtoreiden neuvottomuus ja voimattomuus kehittää osallistumisen käytäntöjä siten, että osallistumisen tavoitteet ja odotukset voidaan täyttää koulu yhteisöissä. Tämä osoittaa osallistumisen edistämisen osaamisen ja koulutuksen puutetta. Osa rehtoreista oli kohtalaisen voimattomia heikon osallistumisaktiivisuuden kääntämisessä kohti aktiivista osallistumista. Tätä havainnollistaa erään rehtorin toteamus siitä, että *”joskus on tyydyttävä siihen, että on tarjottu osallistumisen mahdollisuutta”*.

Osallistumisen haasteita painottava asiantuntijapuhe korostaa osallistumisen toteutumista vaikeuttavia tai estäviä haasteita. Osallistumista haastavat rajalliset resurssit, vähäinen halukkuus osallistumiseen, osallistumisen polarisoituminen, odotukset koulun yksipuolisesta vastuusta osallistumisen edistämässä, ja osallistumisen näkeminen merkityksettömänä asiana. Aineiston perusteella osallistumisen edistämiseen tarvitaan lisää osaamista ja koulutusta.

Osallistumisen reunaehdoja korostava asiantuntijapuhe

Osallistumisen reunaehdoja korostava asiantuntijapuhe painottaa sitä, että osallistumista voidaan toteuttaa tiettyjen reunaehtojen sallimissa rajoissa. Aineiston perusteella ensimmäisenä reunaehdona on, että kouluilla tulee säilyä vastuu ja päätösvalta koulu yhteisöjen toiminnasta. Tätä havainnollistaa erään rehtorin kuvaus siitä, että osallistuminen ei voi olla sitä, että äänekäs vähemmistö sanelee, miten asioita hoidetaan koulussa tai miten koulun toiminta järjestetään. Lisäksi rehtori näki, että koulun pitäisi kantaa vastuunsa toiminnastaan yhteiskunnalle, eikä luovuttaa sitä itseltään pois osallistumisen kautta. Seuraava sitaatti kuvaa, kuinka haastateltavan mukaan koululla tulee olla lopullinen päätösvalta koulun vastuulle kuuluvissa asioissa.

”Jos annetaan hännän heiluttaa koiraa, eli kansan tribunaali ei saa päättää kaikista asioista, varsinkaan ku silloin helposti on niin että äänekkäimmät päättävät, ja eivät välttämättä vallitse-

van mielipiteen haltijat, ja tämä ei tarkoita sitä, että ei pitäisi kuulla, mutta tarkoittaa sitä, että --- koulun pitää kantaa oma osuutensa siitä vastuusta [toiminnastaan], eikä lykätä sitä osallistamisella.” (H7)

Toisena osallistumisen reunaehtona näyttäytyi osallistumiskäytäntöjen kautta saadun tiedon luotettavuus. Osallistumisen kautta tavoitellaan luotettavaa tietoa koulun toiminnan kehittämiseksi, mutta rehtorit näkivät, että kaikki saatu tieto ei ole luotettavaa. Rehtorit saattoivat epäillä erityisesti kyselyillä tuotettavan tiedon luotettavuutta. Aineiston perusteella rehtorit suhtautuvat paikoin harkinnanvaraisesti lapsilta ja nuorilta saatuihin ehdotuksiin. Yksi rehtori korosti, ettei lapsilta ja nuorilta voida edellyttää päätöksenteossa vastaavaa substanssiosaamista, jota ammattilaisilla on. Seuraava sitaatti kuvaa harkinnanvaraista suhtautumista lasten ja nuorten ehdotusta kohtaan.

“...Eihän me nyt täällä mitään sisäfilettä voida alkaa tarjoilemaan kaikille, tai pitsaa oikein onnistu tekemään monelle sadalle hengelle.” (H9)

Kolmantena osallistumisen reunaehtona näyttäytyivät osallistumisen käytännöt ja toimintakulttuuri. Rehtorit kuvasivat ongelmallisina tarpeita vastaamattomia, jäykkiä tai byrokraattisia osallistumisen menetelmiä. Aineiston perusteella koulu yhteisöissä on tarvetta kehittää nykyisiä osallistumisen käytäntöjä sekä paikoin luopua osallistumista vaikeuttavasta toimintakulttuurista. Osallistumisen toimintakulttuurin omaksuminen ei kuitenkaan tapahdu hetkessä, vaan se on pitkä kehittämisprosessi.

Osallistumisen reunaehdoja korostavassa asiantuntijapuheessa painottuu koulun vastuun ja päätösvallan korostaminen sekä osallistumisen menetelmillä saadun tiedon luotettavuuden pohdinta. Aineiston perusteella osallistumisen reunaehtoina näyttäytyivät lisäksi osallistumisen menetelmät ja toimintakulttuuri, joita tulisi kehittää osallistumista tukeviksi.

Osallistumisen toimintakulttuuria tukeva asiantuntijapuhe

Osallistumisen toimintakulttuuria tukeva asiantuntijapuhe sisältää kuvauksia lasten ja nuorten aidon osallistumisen edellytyksistä. Aineiston perusteella yhtenä edellytyksenä on koulujen toiminnan lapsilähtöisyys, jossa asioita tarkastellaan ja kehitetään lasten ja nuorten kannalta. Rehtorit kuvasivat lapsilähtöisyyttä esimerkiksi palveluiden saavutettavuuden näkökulmasta, jota tukee lasten ja nuorten palveluiden saaminen koululta. Lapsilähtöisyyttä osoittaa lisäksi se, että lapsilla ja nuorilla on kuulluksi ja huomioiduksi tuleminen mahdollisuuksia koulun toiminnassa. Seuraava sitaatti kuvaa tarvetta ymmärtää asioita lasten ja nuorten kannalta.

“...Aina täytyy pysähtyä ja miettiä että, ketä varten me ollaan täällä.” (H15)

Asiantuntijapuheessa ilmeni aidon osallistumisen edellytyksenä osallistumisen arvojen, erityisesti yhteisöllisyyden ja lähimmäisestä välittämisen toteutuminen koulu yhteisöissä. Rehtoreiden mukaan koulu yhteisöjen yhteisöllisyyttä tuetaan esimerkiksi kaveritaitoja kehittämällä sekä tilaratkaisulla, joissa koulun henkilökunta ja lapset ja nuoret voivat kohdata toisiaan. Lisäksi asiantuntijapuheessa kuvattiin aidon osallistumisen edellytyksenä välitön ja arvostava ilmapiiri, jossa lasten ja nuorten on helppo kertoa näkemyksiään. Esimerkiksi erään rehtorin mukaan osallistumisen pitäisi olla aitoa tunnetta siitä, että lapsi voi kertoa näkökulmansa. Lasten ja nuorten rohkeus ilmaista mielipiteitä edellyttää koululta toimintakulttuuria, jossa kannustetaan mielipiteen ilmaisuun ja kunnioitetaan toisia. Aineiston perusteella koulu yhteisöissä on tarvetta kehittää lasten tasavertaisempaa roolia koulu yhteisön osallistujina. Seuraavat sitaattit kuvaavat sitä, että lapsille ja nuorille tulisi mahdollistaa ilmapiiri, jossa he rohkaistuvat kertomaan näkemyksiä ja tulevat kohdatuiksi vaikuttavina toimijoina.

”Osallisuusban ei saa olla sitä että aina kysytään heiltä, että mihin te haluatte osallistua vaan osallisuudenban pitäis olla semmosta aitoa tunnetta siitä, että jos tulee joku idea niin sen voi sanoa.” (H1)

”Lapset ei oo vaan niitä jotakin mitä pitää ohjailta vähän semmosia palikoita näin, tai jotakin shakkinappuloita vaan että he on myös eläviä, ja he vaikuttaa siihen mitä tehdään.” (H1)

Asiantuntijapuheessa kuvattiin aidon osallistumisen edellytyksenä systemaattinen eli suunnitelmallinen, säännönmukainen ja jatkuva osallistuminen osana arjen koulutyötä. Aineiston perusteella osallistumisen käytäntöjä voisi paikoin kehittää systemaattisemmiksi. Tätä kuvasivat aineiston esimerkit, joissa palautteen keruu kouluissa voisi olla säännönmukaisempaa tai oppilaskunnan hallituksen toiminta voisi olla suunnitelmallisempaa ja pitkäjänteisempää.

Rehtoreiden asiantuntijapuheessa aidon osallistumisen edellytyksenä korostui lasten ja nuorten aktiivinen osallistuminen. Eräs rehtori näki osallistumisen olevan sitä, että lapsille ja nuorille annetaan mahdollisuuksia toteuttaa itseään. Yksi rehtori painotti, että oppilaat voivat olla mukana päätöksenteossa aina kun mahdollista. Aineistossa korostettiin toimielinten, kuten oppilaskuntien hallitusten, aktiivisuuden tärkeyttä. Aineiston perusteella rehtorit tunnistavat, että lapset ja nuoret voivat oppia aktiiviseen osallistumiseen, ja näitä taitoja voidaan tukea koulussa. Seuraava sitaatti kuvaa lapsia ja nuoria aktiivisina toimijoina koulu yhteisössä.

”Minä aattelen et meidän oppilaat on ainaki niin aktiivisia et nehan ottaa ihan ite yhteyttä, jos niitä joku asia askarruttaa tai ne haluaa kirjelmöidä niin nehan on, ne soittaa ite ja kysyy ja selvittää sitä asiaa...” (H13)

Aidon osallistumisen edellytyksenä näyttäytyi tahtotila osallistumisen edistämiseen. Aineiston perusteella koulujen henkilökunnan tahtotilalla on merkitystä osallistumisen tavoitteiden toteutumiselle. Rehtoreiden mukaan osallistumisen edistäminen voidaan kokea ylimääräisenä työnä. Eräs rehtori ehdotti ”hyvinvoinnin laseja”, eli toimintakulttuurin muutosta, jossa kaikki havaitsisivat osallistumisen myönteisenä asiana. Rehtorit korostivat henkilökunnan ja lasten ja nuorten yhteisen tahtotilan tarvetta osallistumisen edistämiseksi, jolloin se olisi yhteisen edistämisen asia. Seuraavat sitaattit kuvaavat rehtorin tahtotilan merkitystä osallistumisen toteutumiselle, sekä tarvetta henkilökunnan rohkeudelle ottaa lasten ja nuorten palaute vastaan ja kehittää sen avulla toimintaa.

”Oppilaathan ne osaan sanoa ihan tuolta hibasta käytävällä saattavat sanoa jostakin, ja sehän on ihan sinusta itsestäsi kiinni, että vietkö sitä asiaa sitten eteenpäin.” (H6)

”Uskalletaan ottaa palautetta ja koetaan se tärkeenä, koska sitä kautta me kehitetään tätä omaa toimintaa.” (H14)

Osallistumisen toimintakulttuuria tukevassa asiantuntijapuheessa kuvattiin edellytyksiä aidon osallistumisen edistämisen toimintakulttuurille. Näitä edellytyksiä olivat lapsilähtöisyys, osallistumisen arvojen toteutuminen, välitön ja arvostava ilmapiiri, osallistumisen käytäntöjen systemaattisuus, lasten ja nuorten aktiivinen osallistuminen ja tahtotila osallistumisen edistämiseen.

Johdopäätökset

Rehtoreiden moninäkökulmainen asiantuntijapuhe lasten ja nuorten osallistumisesta

Tutkimuksen analyysivaiheen tuloksena muodostui neljä luokkaa: 1. osallistumisen mahdollisuuksia korostava asiantuntijapuhe, 2. osallistumisen haasteita painottava asiantuntijapuhe, 3. osal-

listumisen reunaehtoja korostava asiantuntijapuhe ja 4. osallistumisen toimintakulttuuria tukeva asiantuntijapuhe. Luokkien sisällöt ovat paikoittain limittäiset. Tulokset osoittavat, että rehtorit tulkitsevat koulu yhteisöjen edellytyksiä lasten ja nuorten osallistumisen tukemiseen moninäkökulmaisesti. Tutkimuksemme tulokset tukevat aiempia tutkimustuloksia siitä, että lasten osallistumisesta koskevat käsitykset vaihtelevat ammattilaisten välillä (Boqué Torremorell ym. 2021). Tuloksissamme sama rehtori voi edustaa useampaa asiantuntijapuheen luokkaa. Taulukossa 2. avaamme tutkimuksen keskeisiä tuloksia.

Taulukko 2. Rehtoreiden asiantuntijapuhe lasten ja nuorten osallistumisesta koulu yhteisöissä.

	Osallistumisen mahdollisuuksia korostava asiantuntijapuhe	Osallistumisen haasteita painottava asiantuntijapuhe	Osallistumisen reunaehtoja korostava asiantuntijapuhe	Osallistumisen toimintakulttuuria tukeva asiantuntijapuhe
Asiantuntijapuheen luonne	Myönteinen	Kyseenalaistava	Ehtoja asettava	Uudistusmielinen
Toimijaroolien määrittymisen asiantuntijapuheessa	Koulu tarjoaa osallistumisen mahdollisuuksia	Korostetaan tarvetta lasten ja nuorten roolille	Rehtoreiden rooli osallistumisen portinvartijana	Rehtorit, lapset ja nuoret tasavertaisina toimijoina
Asiantuntijapuhe suhteessa julkishallinnolliseen puheeseen	Osallistuminen julkishallinnollisen puheen mukaista	Julkishallinnollisessa puheessa asetettujen tavoitteiden toteuttamisessa haasteita	Julkishallinnollisesta puheesta poikkeavien rajojen asettaminen	Osallistumisen vähimmäisvaatimuksista syvempään osallistumiseen pyrkiminen

Osallistumisen mahdollisuuksia korostavassa asiantuntijapuheessa rehtorit näkevät lasten ja nuorten osallistumisen julkishallinnollisessa puheessa esitettyjen tavoitteiden mukaisesti. Esimerkiksi osallistumisen kuvaaminen velvoittavana on linjassa julkishallinnollisen puheen kanssa, jossa lainsäädäntö velvoittaa lasten ja nuorten osallistumisen edistämiseen opetus suunnitelman laadinnassa (Perusopetuslaki 628/1998). Myös Sevón (ym. 2021) ovat tunnistaneet velvoittavan puhettavan tutkimustuloksissaan. Toisaalta aiemmassa tutkimuksessa on kuvattu osallistumista enemmän oikeutena kuin velvollisuutena (esim. Boqué Torremorell ym. 2021). Osallistumisen mahdollisuuksia korostava asiantuntijapuhe sisälsi kuvauksia siitä, miten koulu vastaa julkishallinnollisessa puheessa asetettuihin osallistumisen tavoitteisiin. Asiantuntijapuhe kuvasi rehtorin roolia koulun pedagogisena johtajana, joka kehittää osallistumiseen rohkaisevaa toimintakulttuuria ja tunnistaa ja vahvistaa koulu yhteisössä muodostuneita hyviä käytäntöjä osallistumisen edistymiseksi.

Osallistumisen mahdollisuuksia korostavassa asiantuntijapuheessa lasten ja nuorten osallistuminen kuvataan myönteisenä ja hyödyllisenä asiana (ks. myös Värttö & Rapeli 2019; Irvin & Stansbury 2004; McCormack, Flaherty & Mads 2021). Tutkimustuloksissamme nousi esille ihanne osallistumisesta osana arkea, mikä on havaittu aiemmissa tutkimustuloksissa (mm. Sevón ym. 2021). Kiilin (2006) mukaan osallistumisella ei välttämättä ole jatkuvuutta, ellei se toteudu arjessa. Boqué Torremorell ym. (2021) ovat todenneet, että osallistuminen tulisi nähdä lasten oikeutena vaikuttaa senhetkessä elämässä merkityksellisiin asioihin. Osallistumisen mahdollisuuksien tunnistaminen ja korostaminen koulun toimintakulttuurin lähtökohtana antaa rehtorin pedagogisessa johtamisessa perustan sen pitkäjänteiselle edistämislle.

Osallistumisen haasteita painottavassa asiantuntijapuheessa kyseenalaistetaan koulu yhteisöjen mahdollisuuksia saavuttaa julkishallinnollisessa puheessa asetettuja osallistumisen tavoitteita. Tutkimustuloksissa osallistumista vaikeuttavia haasteita ovat rajalliset resurssit, lasten ja nuorten vähäinen halukkuus osallistumiseen, osallistumisen polarisoituminen, odotukset koulun yksipuolisesta vastuusta osallistumisen edistämässä sekä lasten ja nuorten näkemys osallistumisesta mer-

kityksettömänä. Osallistumisen haasteita painottava asiantuntijapuhe asetti osaltaan velvoitteita lapsille ja nuorille osallistumisen tavoitteiden täyttämiseksi. Tutkimustulosten perusteella rehtorit tunnistavat julkishallinnollisessa puheessa asetettuja osallistumisen tavoitteita, mutta samalla osa rehtoreista on neuvottomia ja voimattomia sen suhteen, miten tavoitteet voidaan täyttää kouluyhteisön käytännöissä. Tämä osoittaa osallistumista koskevan osaamisen ja kouluttautumisen vahvistamisen tarvetta. Aiemmassa tutkimuksessa on noussut esille henkilöstön koulutuksen merkitys osallistumisen toteuttamisessa (Sevón ym. 2021). Hartin (1992) mukaan aikuisten tulee oppia osallistumisen edistämiseen. Toisaalta aiempi tutkimus on osoittanut toistuvasti rehtorin laajaan johtamisrooliin ja vastuisiin liittyviä ongelmia, jotka ilmenevät aikaresurssien puutteena julkishallinnollisen puheen mukaisten osallistumisen tavoitteiden toteuttamiseen (esim. Lantela, Pietiläinen & Korva 2023).

Tuloksissamme nousi esille lasten ja nuorten vähäinen halukkuus osallistumiseen sekä yhdenvertaisen osallistumisen ihanne, mitkä on havaittu myös aiemmissa tutkimustuloksissa (esim. McCormack, Flaherty & Mads 2021; Boqué Torremorell ym. 2021; Sevón ym. 2021). Lisäksi tutkimuksessamme nousi esille havainnot siitä, että lapset ja nuoret eivät näe aina osallistumista merkityksellisenä. Tämä voi johtua siitä, että lapset ja nuoret eivät tiedä, miten heidän näkemyksiään on hyödynnetty esimerkiksi toiminnan kehittämisessä (myös Hart 1992). Kiili (2006) on tunnistanut eri toimijoiden vuorovaikutteisuuden vähyyden syyksi siihen, että lapset eivät ole saaneet tietoa, miten heidän näkemyksiään on hyödynnetty. Boqué Torremorell ym. (2021) ovat korostaneet näkyvyyden antamista lasten ja nuorten toimijuudelle, mikä on linjassa tutkimustulostemme kanssa.

Osallistumisen reunaehtoja korostavassa asiantuntijapuheessa julkishallinnollisessa puheessa asetetut osallistumisen tavoitteet voidaan saavuttaa tiettyjen reunaehtojen sallimissa rajoissa. Nämä reunaehdot eivät määrity julkishallinnollisessa puheessa, vaan rajat määrittää rehtori. Tutkimustulostemme perusteella riskinä on, että julkishallinnollisessa puheessa asetettujen osallistumisen tavoitteiden toteutuminen estyy rajanvetojen tekemisen takia. Erityisesti lasten ja nuorten tiedon luotettavuuden epäilemisen vaarana on, että osallistumisen tavoitteiden toteutuminen estyy. Kiili (2006) on havainnut tutkimustuloksissaan, että lasten ehdotukset voivat kohdata kyseenalaistamista aikuisilta. Kysymys voi olla perinteisistä valta-asetelmista, joissa lapsia ja nuoria ei nähdä riittävän kyvykkäinä olemaan mukana itseä tai lähiympäristöä koskevassa päätöksenteossa (ks. Kiili 2006). Aiemmassa kirjallisuudessa on tunnistettu juurtuneet organisatoriset käytännöt (esim. Ervasti 2021), sekä perinteet tai rakenteelliset rajoitteet osallistumisen esteinä (esim. Boqué Torremorell ym. 2021; Ervasti 2021; Sevón ym. 2021). Tulosten perusteella tulkitsemme, että kouluyhteisöissä olisi paikoin tarve kehittää osallistumisen menetelmiä ja toimintakulttuuria osallistumista tukeviksi.

Osallistumisen toimintakulttuuria tukeva asiantuntijapuhe on uudistusmielistä puhetta, jossa julkishallinnollisessa puheessa asetetut osallistumisen tavoitteet halutaan täyttää kirkkaasti yli vähimmäisvaatimusten. Asiantuntijapuheessa rehtorit kuvasivat aidon osallistumisen edellytyksiä, joihin liittyviä näkökulmia on esitetty aiemmassa tutkimuksessa. McCormack, Flaherty ja Mads (2021) ovat havainneet oppilaslähtöisen lähestymistavan positiivisen yhteyden osallistumisen mahdollisuuksien kokemiseen. Kiili (2006) on esittänyt tarpeen lapsilähtöisestä toimintakulttuurista osallistumisen kehittämisessä. Tutkimustuloksissamme kuvattiin tarvetta lasten aiempaa tasavertaisemmalle roolille kouluyhteisön osallistujina (myös esim. Kiili 2006).

Tutkimustuloksissamme nousi esille vahvasti lasten ja nuorten aktiivisuuden arvo (ks. myös Kiili 2006), sekä kasvatuksen myönteinen merkitys osallistumisen tavoitteiden toteuttamiselle. Boqué Torremorell ym. (2021) ovat nostaneet esille, että osallistumisen edistämisen tavoitteena voi olla kansalaisuuden kasvattaminen. Lisäksi tutkimustuloksissa nousi esille tahtotilan merkitys osallistumiselle. Tähän liittyen on tunnistettu esimerkiksi johtajien asenteiden ja suhtautumisen merkitys osallistumisen toteuttamiselle (esim. Eckerd & Heidelberg 2019; Liao & Schachter 2018; Värttö & Rapeli 2019; Värttö 2022). Tutkimustuloksissamme havaittiin, että osallistumi-

sen edistäminen voidaan kokea ylimääräisenä työnä (ks. myös esim. Syväjärvi & Leinonen 2020; Värttö & Rapeli 2019).

Tutkimuksemme tulokset nostavat esiin osallistumiseen liittyviä jännitteitä. Esimerkiksi yhtäältä lasten ja nuorten osallistumiselta odotetaan suunnitelmallisuutta, mutta toisaalta halutaan mahdollistaa lasten ja nuorten arkinen spontaanikin ideoiden esittäminen. Toiseksi lapsilta ja nuorilta toivotaan aktiivisuutta, mutta toisaalta on pelko siitä, että aktiivisimmat dominoivat keskustelua. Lisäksi yhtäältä tuloksissa on nähtävissä rehtorin yhteiskunnallisen vastuun korostuminen, jolloin päätöksiä ei voi ulkoistaa osallistumiselle, mutta toisaalta toivotaan lasten ja nuorten osallistumista.

Tuloksemme tukevat useita aiempia osallistumista tarkastelleita tutkimustuloksia. Tuloksissa nousi esille lasten ja nuorten osallistumiselle tyypillisiä näkökulmia, kuten demokratiakasvatus ja yhteiskunnan jäseneksi kasvaminen (esim. Boqué Torremorell ym. 2021). Lisäksi tutkimustuloksissamme ilmeni havaintoja, jotka ovat linjassa laajemman osallistumistutkimuksen kanssa (ks. esim. Eckerd & Heidelberg 2020; Liao & Schachter 2018). Tutkimustuloksissa ilmeni monia lasten ja nuorten osallistumisen haasteita, jotka vastaavat pitkälti laajempaa julkishallinnollista kipuilua osallistumisen edistämisen kanssa. Näitä näkökulmia olivat esimerkiksi huoli keskustelun polarisoitumisesta, aktiivisten yliedustuksesta sekä kokemukset osallistumisen merkityksettömyydestä. Lisäksi tuloksissa korostui laajemmin julkishallintoa koskeva osallistumisen haaste, jossa osallistumista käsittelevät juhlapuheet eivät vastaa aitoa toimintaa, sillä osallistumista määrittää tietyt reunaehdot.

Rehtorit lasten ja nuorten osallistumisen edistäjinä ja johtajina

Lasten ja nuorten osallistumista tukevan toimintakulttuurin kehittäminen edellyttää tutkimustuloksissa kuvattujen osallistumisen haasteiden ratkaisemista. Lasten ja nuorten heikko osallistuminen voi johtua siitä, että osallistumista edistävä pedagoginen johtaminen jää rehtorin muiden tehtävien vuoksi liian vähäiselle huomiolle. Tutkimustuloksissa ilmenneet näkemykset lapsista ja nuorista haluttomina osallistumiseen sisältää lasten, nuorten ja rehtorin positionnin. Tällöin osallistumisen mahdollisuuksiin tarttumattomuutta pidetään ensi sijassa oppilaiden eikä koulun henkilökunnan ongelmana, mikä voidaan nähdä ristiriitaisena julkishallinnollisessa puheessa esitettyyn ajatukseen lapsista ja nuorista aktiivisina toimijoina ja subjekteina arjen ympäristöissä (ks. myös Gellin ym. 2012).

Kiili (2006) on havainnut tutkimuksessaan, että lapset toivovat vahvempaa yhteistyötä osallistumistoiminnassa erityisesti rehtoreiden kanssa. Lasten osallistumisen edistämistä voi estää vähäinen vuorovaikutus. Osallistumisen esteeksi voi muodostua kuilu, jossa osallistumisen mahdollisuuksien tarve ja tarjonta eivät kohtaa (ks. myös Kiili 2006). Koulun ja lasten ja nuorten kesken tulisi muodostaa vahvempaa yhteistä ymmärrystä lapsista ja nuorista osallistujina (myös Boqué Torremorell ym. 2021; Kiili 2006). Osallistumista voisi vahvistaa keskusteluilla, joissa pohditaan yhdessä, mihin asioihin lapset ja nuoret voivat vaikuttaa. Keskusteluiden tulisi perustua lähtökohtaan, jossa lapset ja nuoret ovat tasavertaisemmassa roolissa aktiivisina toimijoina koulu yhteisössä. Tutkimustuloksissamme ilmeni, että koulu yhteisöissä on mahdollista korostua asiantuntijatiedon rooli, kun taas lasten ja nuorten kokemustiedon luotettavuutta voitiin kyseenalaistaa (ks. myös esim. Nurmi ym. 2019). Osallistumisen tulisi perustua lähtökohtaan, jossa lapsilla ja nuorilla nähdään olevan taitoa ymmärtää, millaisiin toimiin kouluilla on mahdollisuus ryhtyä.

Tutkimuksemme rehtorit kuvasivat vain harvoin tarvetta luopua nykyisistä osallistumisen mahdollisuuksista kohti kaikkia oppilaita aktivoivia osallistumisen edellytyksiä. Tutkimuksessa ilmeni kuitenkin havaintoja tarpeesta lapsia arvostavalle kohtaamiselle sekä aiempaa tasavertaisemmalle toimijuudelle lasten ja aikuisten välillä (myös Kiili 2006). Näennäisen osallistumisen haaste, jossa osallistuminen määrittyy muun muassa aikuisten tarjoamista vaihtoehdoista valitsemisena, on tunnistettu aiemmassa tutkimuksessa (Groundwater-Smith 2011; Sevón ym. 2021; McCormack, Flaherty & Mads 2021). Tutkimuksemme tulosten perusteella osallistuminen kul-

minoituu paikoin yksiulotteisena esimerkiksi kyselyihin vastaamisena, josta tulisi päästä kohti toimintakulttuuria, jossa lapset ja nuoret kohdataan subjekteina ja aktiivisina osallistujina arjen ympäristöissä. Tutkimuksemme perusteella rehtorit tunnistavat julkishallinnollisessa puheessa esitetyt osallistumisen tavoitteita, mutta monin paikoin on kehitettävää näiden toteuttamisessa koulujen käytännöissä. Osallistumisen tavoitteet ovat paikoin abstrakteja, jolloin ne mahdollistavat tulkinnanvaraisuuden siinä, missä määrin ja miten näitä toteutetaan.

Peruskoulun pedagogisina johtajina rehtorit ovat keskeisessä roolissa osallistumisen toimintakulttuurin kehittämisessä. He voivat osaltaan tukea välittävää ja vuorovaikutteista toimintakulttuuria. Rehtoreilla on mahdollisuuksia määritellä, mihin ja miten oppilaat voivat olla vaikuttamassa. (Eckerd & Heidelberg 2019; Kiili 2006) Rehtoreilla on virka-asemansa puolesta mahdollisuus vaikuttaa esimerkiksi koulun resursointiin osallistumista vahvistavasti. Rehtorit ottivat kantaa asiantuntijapuheessaan siihen, miten lasten ja nuorten osallistumista voisi edistää johtamisella. Lähtökohdana on, että rehtorit tunnistavat osallistumisen hyödyllisyyden ja sanoittavat sen merkitystä sekä tunnistavat oman aktiivisen roolinsa osallistumisen edistämisessä. Tällä voidaan välttää osallistumisen jääminen näennäiseksi (Boqué Torremorell ym. 2021).

Osallistumista voidaan edistää kehittämällä osallistumisen menetelmiä kohti arjen luontevaa toimintaa. Tällöin ei ole kysymys pelkästään osallistumisen mahdollisuuksien tarjoamisesta, vaan myös niiden kehittämisestä lapsilähtöisesti (Kiili 2006). Monipuolisilla osallistumisen mahdollisuuksilla voidaan tukea yhdenvertaista osallistumista, kun lapset ja nuoret löytävät useammista vaihtoehdoista itselleen kiinnostavimmat (myös Kiili 2006). Osallistumisen mahdollisuuksia tulee markkinoida hyvin osallistumishalukkuuden lisäämiseksi. Johtamisella voidaan tukea osallistumiseen kasvattamista ja kouluttautumista (myös Boqué Torremorell ym. 2021). Osallistuminen tulee nähdä lasten ja nuorten mahdollisuuksina vaikuttaa senhetkisessä elämässä kouluyhteisöissä, eikä pelkästään kasvattamisena tulevaisuuden kansalaisiksi (Boqué Torremorell ym. 2021). Osallistumiseen kasvattamisessa tulee huomioida, ettei osallistumisen kokemusta voi ohjata ulkopuolelta (ks. Mäkinen 2021).

Pohdinta

Tässä artikkelissa on tarkasteltu rehtoreiden asiantuntijapuhetta lasten ja nuorten osallistumisesta kouluyhteisöissä. Tutkimuskysymyksenä kysimme, miten rehtorit tulkitsevat kouluyhteisöjen edellytyksiä tukea lasten ja nuorten osallistumista. Tutkimuksen tulokset osoittavat, että rehtorit tulkitsevat kouluyhteisöjen edellytyksiä lasten ja nuorten osallistumisen tukemiseen moninäkökulmaisesti. Tulosten perusteella rehtorit tunnistavat julkishallinnollisessa puheessa esitetyt osallistumisen tavoitteita, kuten lainsäädännön asettamia edellytyksiä osallistumisen edistämiseksi. Kouluyhteisöissä on kuitenkin monin paikoin kehitettävää lasten ja nuorten osallistumista tukevan toimintakulttuurin saavuttamisessa.

Tutkimuksen mahdollisuutena on lisätä ymmärrystä lasten ja nuorten osallistumisen vahvistamisen todellisuudesta rehtoreiden silmin sekä monipuolistaa kuvaa lasten ja nuorten osallistumisesta ilmiönä monitieteisellä tutkimusotteella (ks. myös Mäkinen 2021).

Vaikka tunnistamme lasten ja nuorten näkemysten tutkimisen tärkeyden, näemme tämän tutkimuksen arvona tuoda esille rehtoreiden äänen osallistumisen arjesta kouluyhteisöissä. Tutkimuksemme merkittävyyttä korostaa se, että lasten ja nuorten osallistumista ei ole aiemmin juurikaan tutkittu perusopetuksen rehtoreiden pedagogisen johtajuuden näkökulmasta. Ylipäätään osallistumisen johtamista on tarkasteltu varsin vähän aiemmassa tutkimuksessa (Itäpuisto, Kiili & Malinen 2022). Tämän tutkimus osallistuu keskusteluun lasten ja nuorten osallistumisen käytäntöjen ja osallistumisen johtamisen kehittämiseksi rehtoreiden näkökulmasta.

Tässä tutkimuksessa olemme tuoneet esille paikallisen tason arjen kontekstin. Tutkimus on rajattu kouluyhteisöissä tapahtuvaan osallistumiseen. Lasten ja nuorten osallistuminen koskettaa laajemminkin kuntayhteisöjä, joten näemme tärkeänä kehittää osallistumisen käytäntöjä ja

johtamista myös kunta- ja aluetasolla lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämistyössä (Leinonen ym. 2021). Jatkotutkimuksissa ehdotamme tutkimaan lasten ja nuorten osallistumisen käytäntöjä ja johtamista kunta- ja aluetason viranhaltijoille suunnatulla kysely- tai haastattelututkimuksella. Osallistumisen tavoitteiden ja todellisuuden kohtaamisesta tarvitaan lisää tutkimustietoa. Jatkotutkimuksissa ehdotammekin vertailemaan systemaattisesti viranhaltijoiden asiantuntijapuhetta ja julkishallinnollista puhetta.

Tutkimus on tehty osana OKM:n rahoittamaa koulutus- ja tutkimushanketta Arktinen kehittyvä rehtori (2018–2022). Kiitämme hanketta tämän tutkimuksen mahdollistamisesta.

Lähteet

- Bengtsson, M. (2016). How to plan and perform a qualitative study using content analysis. *NursingPlus Open*, 2, 8–14.
- van Bijleveld, G. G., Bunderse-Aelen, J. F. G. & Dedding, C. W. M. (2020). Exploring the essence of enabling child participation within child protection services. *Child & Family Social Work*, 25(2), 286–293. <https://doi.org/10.1111/cfs.12684>
- Boqué Torremorell, M.-C., García-Raga, L. & de Nicolás, M. A. (2021). Children's democratic participation. The case of Catalan schools from the principal's point of view. *Review of Education, pedagogy and cultural studies*, 43(1), 1–26. <https://doi.org/10.1080/10714413.2020.1796174>
- De Róiste, A., Kelly, C., Molcho, M., Gavin, A. & Gabhainn S. N. (2012). Is school participation good for children? Associations with health and wellbeing. *Health Education*, 112(2), 88–104. <https://doi.org/10.1108/09654281211203394>
- Eckerd, A. & Heidelberg, R. L. (2020). Administering Public Participation. *The American Review of Public Administration*, 50(2), 133–147. <https://doi.org/10.1177/0275074019871368>
- Elo, S. & Kyngäs, S. H. (2008). The qualitative content analysis process. *Journal of Advanced Nursing*, 62, 107–115. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2648.2007.04569.x>
- Ervasti, O. (2021). *Osallisuus on hyvinvointia. Oppilaiden ja opetushenkilöstön näkemyksiä lasten ja nuorten osallisuuden vahvistamisen mahdollisuuksista ja rajoitteista*. Pro gradu –tutkielma. Lapin yliopisto.
- Fugini, M., Bracci, E. & Sicilia, M. (2016). *Co-Production in the Public Sector: Experiences and Challenges*. Springer International Publishing AG.
- Gellin, M., Herranen, J., Junntila-Vitikka, P., Kiilakoski, T., Koskinen, S., Mäntylä, N., Niemi, R., Nivala, E., Pohjola, K., & Vesikansa, S. (2012). Lapset ja nuoret subjektina koulujärjestelmässä. Teoksessa A. Gretschel, & T. Kiilakoski (toim.), *Demokratiapöytäkirja. Lasten ja nuorten kunta 2010-luvun alussa* (s. 95–148). Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja 118. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.
- Groundwater-Smith, S. (2011). Concerning equity: The voice of young people. *Leading and Managing*, 17(2), 52–65.
- Groundwater-Smith, S. & Mockler, N. (2016). From data source to co-researcher? Tracing the shift from “student voice” to student–teacher partnerships in educational action research. *Educational Action Research*, 24(2), 159–476. <https://doi.org/10.1080/09650792.2015.1053507>
- Hanhivaara, P. (2006). Maailemaa syleilevä osallisuus - osallisuuden suhde kouluun. *Nuorisotutkimus*, 24(3), 29–38.
- Hart, R. A. (1992). *Children's Participation: From tokenism to citizenship*. Innocenti Essay, 4. Florence: UNICEF International Child Development Centre.
- Horgan, D. (2017). Consultations with Children and Young People and Their Impact on Policy in Ireland. *Social Inclusion*, 5(3), 104–112. <https://doi.org/10.17645/si.v5i3.959>
- Ianniello, M., Iacucci, S., Fedele, P. & Brusati, L. (2019). Obstacles and solutions on the ladder of citizen participation: A systematic review. *Public Management Review*, 21(1), 21–46. <https://doi.org/10.1080/14719037.2018.1438499>
- Iivonen, E. & Pollari, K. (2020). *Kansallisen lapsistrategian oikeudellinen perusta*. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 20. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-5417-5>
- Irvin, R. & Stansbury, J. (2004). Citizen Participation in Decision Making: Is It Worth the Effort? *Public Administration Review*, 64(1), 55–65. <https://doi.org/10.1111/j.1540-6210.2004.00346.x>
- Itäpuisto, M., Kiili, J. & Malinen, K. (2022). Asiakasosallistuminen ja sen johtaminen lapsi- ja perhepalveluiden johtajien kuvaamana. *Työelämän tutkimus*, 20(1), 118–139. <https://doi.org/10.37455/tt.102542>
- John-Akinola, Y. & Nic-Gabhainn, S. (2014). Children's participation in school: a cross-sectional study of the relationship between school environments, participation and health and well-being outcomes. *BMC Public Health*, 14(964), 1–10. <https://doi.org/10.1186/1471-2458-14-964>
- Juvonen, T. (2015). *Sosiaalisesti kontrolloitu, hauraasti autonominen: Nuorten toimijuuden rakentuminen etsivässä työssä*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto: Nuorisotutkimusseura.
- Jääntti, A. & Kurkela, K. (2021). How Municipalities Can Enhance Citizen Participation? – Exploring the Views

- of Participants and Non-Participants. *Scandinavian Journal of Public Administration*, 25(1), 23–42. <https://doi.org/10.58235/sjpa.v25i1.7126>
- Kansallisen lapsistrategian parlamentaarinen komitea (2021). *Kansallinen lapsistrategia: Komiteamietintö*. Valtioneuvoston julkaisuja 2021:8. Helsinki: Valtioneuvosto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-777-5>
- Kiilakoski, T. (2017). "Niillähän on se viimeinen sana" - nuoret osallisuudestaan yläkoulussa. Teoksessa A. Toom, M. Rautiainen, & J. Tähtinen (toim.), *Toiveet ja todellisuus: Kasvatus osallisuutta ja oppimista rakentamassa*. (s. 253–283). Turku: Suomen kasvatustieteellinen seura.
- Kiili, J. (2006). *Lasten osallistumisen voimavarat. Tutkimus Ipanoiden osallistumisesta*. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research. No. 283. Jyväskylän Yliopisto.
- Kvale, S. (1996). *Interviews: An introduction to qualitative research interviewing*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Lantela, L., Pietiläinen, V., & Korva, S. (2023). Examining Contradictions for the Development of Competencies in School Leadership. Teoksessa R. Ahtiainen, E. Hanhimäki, J. Leinonen, M. Risku, & A-S. Smeds-Nylund (toim.), *Leadership in Educational Contexts in Finland: Theoretical and Empirical Perspectives* (s.257–279). Cham: Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-031-37604-7_13
- Leemann, L. & Hämäläinen, R-M. (2016). Asiakasosallisuus, sosiaalinen osallisuus ja matalan kynnyksen palvelut. Pohdintaa käsitteiden sisällöstä. *Yhteiskuntapolitiikka*, 81(5), 586–594.
- Leinonen, J., Nurmi, H., Turunen, T., Lantela, L., & Norvapalo, K. (2021). Hyvinvointi tehdään yhdessä! Kohti yhteistyöperustaista lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämisen ekosysteemiä. Teoksessa A-S. Holappa, A. Hyryläinen, P. Kola-Torvinen, S. Korva, & A-S. Smeds-Nylund (toim.), *Kasvatus- ja koulutusalan johtaminen* (s. 99–115). Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Leithwood, K., Harris, A. & Hopkins, D. (2019). Seven strong claims about successful school leadership revisited. *School Leadership & Management*, 40(1), 5–22. <https://doi.org/10.1080/13632434.2019.1596077>
- Liao, Y. & Schachter, H. L. (2018). Exploring the antecedents of municipal managers' attitudes towards citizen participation. *Public Management Review*, 20(9), 1287–1308. <https://doi.org/10.1080/14719037.2017.1363903>
- McCormack, O., Flaherty, J. & Mads, L. (2021). Students' views on their participation in publicly managed second level schools in Ireland. The importance of student-teacher relationships. *Educational Studies*, 47(4), 422–437. <https://doi.org/10.1080/03055698.2019.1706041>
- Michels, A. (2011). Innovations in democratic governance: how does citizen participation contribute to a better democracy? *International Review of Administrative Sciences*, 77(2), 275–293. <https://doi.org/10.1177/0020852311399851>
- Migchelbrink, K. & Van de Walle, S. (2022). Serving Multiple Masters? Public Managers' Role Perceptions in Participatory Budgeting. *Administration & Society*, 54(3), 339–365. <https://doi.org/10.1177/00953997211014476>
- Molina, A. D. & McKeown, C. L. (2012). The Heart of the Profession: Understanding Public Service Values. *Journal of Public Affairs Education*, 18(2), 375–396. <https://doi.org/10.1080/15236803.2012.12001689>
- Moynihan, D. P. (2003). Normative and Instrumental Perspectives on Public Participation: Citizen Summits in Washington, D.C. *American Review of Public Administration*, 33(2), 164–188. <https://doi.org/10.1177/0275074003251379>
- Mäkinen, M. (2021). Perustaidot osallisuuteen kompleksisessa maailmassa. *Kasvatus*, 52(1), 116–121. Saatavana: <https://journal.fi/kasvatus/article/view/107973>. Haettu 5.2.2024.
- Nabatchi, T. & Amsler, L. B. (2014). Direct Public Engagement in Local Government. *American review of public administration*, 44(4S), 63S–88S. <https://doi.org/10.1177/0275074013519702>
- Niemi, R., Kumpulainen, K. & Lipponen, L. (2018). Osallistumista vai osallistamista? Osallisuuden tarkastelua monialaisen oppimiskokonaisuuden toteuttamisessa. *Nuorisotutkimus*, 36(1), 22–35.
- Nivala, E. & Rynnänen, S. (2013). Kohti sosiaalipedagogista osallisuuden ideaalia. *Sosiaalipedagoginen aikakauskirja*, 14, 9–41. <https://doi.org/10.30675/sa.122317>
- Nurmi, H., Nikupeteri, A., Leinonen, J., Kallinen, K., Lantela, L. & Laitinen, M. (2019). Kerättyä, jaettavaa, jalostettua, hyödynnettyä?: Kokemustiedon rakentuminen ja hallinta lapsi- ja perhepalveluiden monitoimijaisessa yhteistyössä. *Focus Localis*, 47(1), 8–25.
- Ollila, S., & Kujala, A. (2013). Osallistumista edistämässä muuttuvassa kouluyhteisössä – rehtorien näkemyksiä. Teoksessa S. Ollila, & H. Raisio (toim.), *Hyvinvointijärjestelmät muuttuvassa toimintaympäristössä*. Juhlakirja professori Pirkko Vartiaisen 60-vuotisjuhlan kunniaksi. (s. 324–343). Vaasan yliopisto.
- Opetushallitus (2014). *Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014*.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö (2020). *Valtakunnallinen nuorisotyön ja -politiikan ohjelma 2020–2023. Tavoitteena nuoren merkityksellinen elämä ja osallisuus yhteiskunnassa*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-697-3>
- Pearce, T. C. & Woods, B. C. (2016). Education for transformation: An evaluation framework to guide student voice work in schools. *Critical Studies in Education*, 60(1), 1–18. <https://doi.org/10.1080/17508487.2016.1219959>
- Quesel, C., Näpfl, J. & Buser, P. A. (2017). Principals' Views on Civic and Parental Participation in School Governance in Switzerland. *Educational Administration Quarterly*, 53(4), 585–615. <https://doi.org/10.1177/0013161X17698016>

- Rask, M. & Ertiö, T-P. (2019). *Yhteisluomisen tutka: Malli osallisuustoiminnan kokonaisvaltaiseen arviointiin. Kansalaisuuden kuulut ja kuulat*. Policy Brief, nro 2/2019. Helsinki: Demos Helsinki.
- Salminen, J., Häikiö, L. & Lehtonen, P. (2016). Osallistuva budjetointi hallinnollisena ja poliittisena käytäntönä. *Hallinnon Tutkimus*, 35(1), 60–75.
- Sarti, A., Schalkers, I., Bunders, J. F. & Dedding, C. (2018). Around the table with policymakers: Giving voice to children in contexts of poverty and deprivation. *Action Research*, 16(4), 396–413. <https://doi.org/10.1177/1476750317695412>
- Schreier, M. (2014). Qualitative content analysis. Teoksessa U. Flick (toim.), *The Sage handbook of qualitative data analysis*. (s. 170–183). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Sevón, E., Mustola, M., Hautakangas, M., Hautala, P., Ranta, M., Salonen, E. & Alasuutari M. (2021). Näennäinen normi vai elettyä demokratiaa? Varhaiskasvatusikäisten lasten osallisuus kasvatusalan opiskelijoiden ja ammattilaisten puheessa. *Kasvatus & Aika*, 15(3–4), 333–349. <https://doi.org/10.33350/ka.107996>
- Simola, H. (2015). *Koulutusihmeen paradoksit: Esseitä suomalaisesta koulutuspolitiikasta*. Tampere: Vastapaino.
- Syvjärvi, A. & Leinonen, J. (2020). Strategiatyöllä hyvinvointia? Strategiakäytäntöjen kehittyneisyys kuntien hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi. *Hallinnon Tutkimus*, 39(1), 52–66. <https://doi.org/10.37450/ht.98078>
- Tujula, M., Rautopuro, J., Löfström, J. & Niilo-Rämä, M. (2021). Koulun yhteisöllinen ilmapiiri ja oppilaiden yhteiskunnallisen vaikuttamisen orientaatio: Yhteyksiä etsimässä. *Nuorisotutkimus*, 39(3), 36–57.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2018). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. (Uudistettu laitos.). Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- UNICEF. *YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista*.
- Vakkala, H. & Leinonen, J. (2014). *Matkalla palvelukumppanuuteen: hallintoa, poliittista ohjausta ja osallisuutta aluelautakuntien perustamisessa*. Tutkimusraportti. Rovaniemi: Rovaniemen kaupunki.
- Valtioneuvosto (2023). *Vabva ja välittävä Suomi: Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelma 20.6.2023*. Valtioneuvoston julkaisuja 2023:58. Helsinki: Valtioneuvosto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-763-8>
- Värttö, M., Raisio, H. & Roivainen, I. (2015). Juurtumista, pettymystä ja tekemisen demokratiaa: katsaus Hervannan kansalaisraadien vaikuttavuuteen. *Kunnallistieteellinen Aikakauskirja*, 43(1), 79–90.
- Värttö, M. & Rapeli, L. (2019). Viranhaltijoiden suhtautuminen kuntalaisosallistumisen lisäämiseen kuntahallinnossa. *Hallinnon Tutkimus*, 38(2), 110–124. <https://doi.org/10.37450/ht.97989>
- Värttö, M. (2022). *Reflections on Participatory Democracy Reforms*. Tampere University Dissertations 554. Joensuu: Yliopistopaino.
- Väyrynen, S. (2001). Miten opitaan elämään yhdessä? Inklusion monet kasvot. Teoksessa P. Murto, A. Naukkarinen, & T. Saloviita (toim.), *Inklusion haaste koululle. Oikeus yhdessä oppimiseen*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Yang, K. & Pandey, S. K. (2011). Further Dissecting the Black Box of Citizen Participation: When Does Citizen Involvement Lead to Good Outcomes? *Public Administration Review*, 71(6), 880–892. <https://doi.org/10.1111/j.1540-6210.2011.02417.x>